Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 43, Aralık 2019, s. 162-169

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.39691>

Doç. Dr.Fatih ARSLAN

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
farslan@firat.edu.tr

KADINSI METİNLER, KADININ DEĞİŞİMİ: “MÜREBBİYE / ŞİPSEVDİ / BİLLUR KALP”TE OTOFEMİNEN EĞİLİMLER¹

Özet

Sokağın ortasında bütün seslere kulağını eğmiş bir yazar Hüseyin Rahmi Gürpınar. Duyduğu kurmaca, kurduğu dedikodu, anlattığı ses abarttığı metin olmuş bir yazar. Yetmiş yakın yazılmış eserin arasında seçkin, ideal metinlerin varlığı belki tartışılabilir. Ancak çoklu yazma geleneğinin Ahmet Mithat’tan sonraki temsili olan Hüseyin Rahmi, feminen bir duyarlılıkla bir dönemin değerler dizgesini yazmıştır. Konuşulan ne varsa sokakta, kahvede, yolda, evde onun için sadece yazılmayı bekleyen bir malzemedir. Belki çok katmanlı, derim imler taşıyan bir dil kuramamıştır; ancak yaşadığı dönemin metinsel retrospektifi, görsel, somut değerler bütünüdür. Uzun, uzayan bir zamanın çok renkli, samimi, kısmen keyif verici bir üslup değeridir. Estetik keyifle deneyim arasında duran okur, onunla büyük oranda merak duygusunu ve tatminini yaşamış yazar anlattıklarıyla okuru keyifli bir sürece, süregelenliğe alıştırmıştır. Okurunu bir dizi iletişimsel etkiye maruz bırakan bu okuma biçimi aynı zamanda açık bir yapının bütün şeffaflığını da taşımaktadır.

Kadına dair zenginliği doğrudan ya da dolaylı olarak taşıyan Hüseyin Rahmi romanları; kadınsı ruhun barındırdığı merak, konuşkanlık, estetik vb. kimlik niyetlerini farklı biçimlerle, biçimlerde beslemektedir. Bir geçiş döneminin değişimlerine tanıklık ederken aslında yeni farkındalıklar uyandırmaktadır. İlk bakışta derinlemesine bir yapılandırma gibi durmamasına rağmen metnin temel

¹ Yazı 7-9 Aralık 2018’de Malatya’da yapılan I.Uluslararası Battal Gazi Çalışmalar Kongresi’nde sunulan özet/bildirinin genişletilmiş, gözden geçirilmiş halidir.

zayıflık değeri yazma hızının gerisinde kalan bir düşünme eylemi barındırmasıdır. Yazılanların çoğu dilin phallogentric, yani fallusu bir dil gücü olarak gören kültür değerlerinin toplamı gibidir. Kadınca bir dil kadınsı değişimlere tanıklık etmek adına bir dönem gözetmenliği yaparak sanatsal anlatımı desteklemiştir. Hüseyin Rahmi'nin roman dağarcığında pek çok metin bu temel yapı baz alınarak irdelenebilir. Mürebbiye, Şipsevdi ve Billur Kalp bu anlamda bir adım önde olan anlatımlardır.

Anahtar Sözcükler: H. Rahmi Gürpınar, roman, kadın, değişim, otofeminen.

WOMEN'S TEXTS, CHANGE OF WOMEN: IN AUTOFEMININE TRAINING IN “MÜREBBİYE / ŞİPSEVDİ / BILLUR KALP”

Abstract

Hüseyin Rahmi Gürpınar is a writer who has bent her ears in the middle of the street. The fiction he heard, the gossip he established, and the sound he told were texts. Among the works written in the late seventies, the existence of elite, ideal texts may be discussed. However, Hüseyin Rahmi, who is the representative of multiple writing tradition after Ahmet Mithat, wrote a string of values with a feminine sensitivity. Whatever is spoken, it is a material that is waiting on the street, in the coffee house, on the road and at home. May be it is a multi-layered, uneasy language; however, the textual retrospective of the period in which he lived was a combination of visual and tangible values. It is a very colorful, intimate, partly delightful style of a long, prolonged time. Between the aesthetic pleasure and experience, the reader lived with her a great amount of curiosity and satisfaction, and the reader accustomed the reader to a pleasant process. This form of reading, which exposes its readers to a series of communicative effects, also carries the transparency of an open work.

Hüseyin Rahmi's novels, which carry the wealth of women directly or indirectly; curiosity it nourishes identity intentions in different forms and forms. While witnessing the changes of a transition period, it actually raises new awareness. Although it does not seem to be an in-depth configuration at first glance, the basic weakness of the text is that it contains a thinking action that lags behind the writing speed. Most of the writings are like the phallogentric of the language, ie the sum of the culture values that see phallus as a language power. A womanly language supported artistic expression by performing a period as a witness to witness feminine changes. In Hüseyin Rahmi's novels, many texts can be analyzed based on this basic structure. The Mürebbiye, Şipsevdi and Billur Kalp are one step ahead of this.

Key Words: H. Rahmi Gürpınar, novel, female, change, autofeminine.

Giriş / Farklı Anla(tı)mlar Eşliğinde Değişim

Temelde toplumsal bir değişim ve değişimin yansımaları edebiyatın dolaylı/doğrudan eğilimlerini destekleyen bir eğilimdir. Tanzimat sonrasında yaşanan büyük toplumsal dönüşüm de bu anlamda hiç hesap edilmeyen sonuçlar doğurmuştur. Geleneksel yapının adı modernlik

onulan ir yapıya dönüşümü büyük oranda tahripkâr bir yapılanmadır. Batılılaşma, Osmanlı’da belli kurumların ve teknolojilerin uyarlaması olarak değil, batılı bir dünya görüşünün ve yaşam şeklinin topluma kazandırılması biçiminde anlaşılmıştır. Batı karşısında var olduğu düşünülen üstünlük duygusunu yıkan Osmanlı’da acizlik ve hayranlık duygularıyla birbirinden kopuk, sistemsiz modernleşme çabalarında görülmeye başlanmıştır. Aslında temelde “*Batılılaşma ve kültürel değişim karşısındaki tutumlarda geleneksel ve milli unsurların nasıl değerlendirileceği konusundaki sıkıntılı durum süreklilik gösteren bir kimlik tartışmasına*” (Deren, 2002: 384) yol açmıştır. Günlük yaşamdan sanata, aileden onun temel taşı olan kadına, hukuktan eğitime kadar hayatın her alanını kuşatan büyük bir toplumsal dönüşüm farklı bir değer kırılmasının da yaşanmasına sebep olmuştur. Baskın bir düşünce gibi dursa da “*Avrupa’ya ait her nevi modaya karşı gösterilen kölecesine hayranlık*” (Özbeyli, 2004: 44) adı konmamış bir saplantıya yol açmıştır. Roman ve romancı da bu yıllardan başlayarak medeniyet problemine karşı tavrını, tutumunu biçimlendirdiği kahramanlar aracılığıyla aktarma niyetine geçmiştir. İslam medeniyeti dairesinden batı medeniyeti dairesine geçen Osmanlı’da ahlak ve değer yargıları, kadın ve erkeğin gündelik hayat içindeki rollerini de değiştirmeye başlamıştır. Osmanlı kadını batılılaşmanın Türk toplumunda yaptığı dejenerasyondan etkilenmiş, kafesin ve peçenin arkasından çıkıp sosyal hayata her anlamda ve boyutta katılmıştır. Hatta Osmanlı’da yaşanan sosyal değişimden en fazla etkilenenin kadınlar olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı’da bizzat kadınların içinde bulunduğu değişim hareketleri 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Sahip olduğu hakları ve toplumdaki yerini yeniden gözden geçiren Osmanlı kadını yüzyıllardır erkeğe tam bir bağımlılık içinde yaşadığına ve toplumun tüm kurumlarında erkeğe öncelik tanındığına kanaat getirmiştir. Evde, sokakta, hayatta tecrit edilmiş bir yalnızlığı yaşamak zorunda kalan kadının önü alınamaz bir açılımı, değişimi söz konusudur. Pek de kestirilemeyen tavırlar, sınırlı bir davranış, konuşma, katılma hürriyeti getirdi. Batılılaşma veya modernleşme sanrısı “*çatalla yemek yemek, sabahları jimnastik yapmak, karı koca kol kola sokakta yürümek, evli olmayan kadın ve erkeklerin birbirlerinin elini sıkması, sarılıp müzikle dans etmesi, kolları ve göğsü açık dekolte giysi giymek*” (Duben, 1998: 269) gibi aslında çok da radikal olmayan eğilimlerdi. Ama zannedildiğinden daha sarsıcı, zorlayıcı oldu. Osmanlı’da kadın batılılaşma yolunda hiçbir adaptasyon sorunu yaşamamıştır. Türk kadını basın ve yayın yoluyla, özellikle de romanlar aracılığıyla, batılı hem cinsleri ile tanıştırılmış, onların yaşayışlarını öğrenmiş ve kendi hayatlarına uygulama yollarını keşfetmiştir. Başta Fransız ve Paris modası olmak takip mesafesinde duran eğilimler baştan aşağı bir başkalaşmadır.

Temelde Osmanlı’da kadının geçirdiği değişimi incelemek tüm Osmanlı toplumunun geçirdiği değişimin boyutlarını ve kimliğini anlayabilmek, yorumlayabilmek bakımından çok önemlidir. Zira kadınlar “*...değişime en kolay adapte olan ve değişimi en hızlı yaşayan sosyal sınıf olarak*” (Smith, 1996: 141) tanımlanır. Tanzimat dönemi Türk romanında giysilerinde bazı değişiklikler olan, toplumda söz sahibi olmaya başlayan, âşık olan ama Osmanlı toplumunun realitesine, geleneksel yapısına uygun davranan kadın kahramanlar, Servet-i Fünûn dönemi romanında artık her anlamda, açıdan batılıdır. Bol dekolte giysiler giyen, balolarda batılı müzikler eşliğinde erkeklerle dans eden, eşlerini aldatan, hatta erkeklerle evlilik dışı münasebetlere giren bu kadın kahramanlar Meşrutiyet sonrası Türk romanının kadrosuna dahil olmuşlardır. Bu kısır süreçte uygarlaşmayı yanlış yorumlayan ve batılı kadınlara ait bir davranış repertuarıyla hareket ederek toplumda kendisine bir yer edinmeye çalışan Türk kadınının yaşadığı trajediyi, trajikomik durumu en iyi tahlil eden romancılarımızdan biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar’dır. Küçük yaşta annesini kaybeden, hiç evlenmeyen hayatının büyük kısmını

büyük annesinin konağında geçiren H. Rahmi; sayısız kadın tiplerine, karakterlerine Yakup Ağa Mahallesi’ndeki bu konakta tanıklık etmiş, kadınların sohbetlerine kulak misafiri olmuş; duyduğu ve gördüğü şeylerden kadınlarla ilgili tespitlerde bulunmuştur. Kadınsı tavır, kadınca tavırların oftofeminen bir eğilimin eşliğinde anlamlandırmaya, parlatmaya yönelmiştir. Hüseyin Rahmi’nin romanlarında “genç, ihtiyar, okumuş, cahil, iyi ahlaklı mütecessis, kıskanç, budala, zeki, mutaassıp...” (Berkas, 1995: 540) gibi onlarca kadın tipinin varlığı biraz bu fiziksel, işitsel, feminen yakınlığın sonucudur. Bu tarz metinler moda, kadın ve dedikodunun farklı miktarlardaki farklı karışımlarının metinsel biçimleridir.

Kadın Metinler / Ayartılmış Zamanlar, Kadının Adına Doğru...

Türk kadınının uygarlaşma yolculuğunu tüm ayrıntılarıyla ve başarılı bir şekilde anlatan Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın romanlarında kadın temelde değişimlerin kurbanıdır. Ahlak ve değişim tedirgin iki kıskaç gibi kahramanları sıkıştırmıştır. *Şıpsevdi*’deki *Lebibe* ve *Rabia*, *Billur Kalp*’te *Nükhet* ve *Vehbiye* topluma karşı verdiği uygarlaşma mücadelesinden ahlakına aldığı derin yaralarla çıkan Türk kadınının en bariz örnekleridir. Hüseyin Rahmi’nin kendisinden önceki ve çağdaşı romancılarına nispetli daha feminist olduğu hemen görülür. Kadının erkekle eşit olmadığı, kanunların, yaşama biçimini şekillendiren geleneğin erkeklerin egemenliğinde olduğuna dair bir inancı taşır. *Şıpsevdi*’deki söz emanetçilerinden olan ve bağımsız, rahat konuşmanın rol modeli olarak yerli olmayan bir renk durumundaki *Madam Şehim*’i bir anlamda H. Rahmi düşüncelerin şöyle aktarmaktadır: “*Türk kadını nedir?... Çözümü için birçok sözler söylenmiş bir bilmece. Ne buldum? Tembellik, yoksulluk. Yaşayışınızda derin bir acı da var... siz görülen dünyanın ötesinde, sevinçleriniz, acılarınız hep örtülü... O kadar sırla örtülü o derece gölgede yaşıyorsunuz ki, ne olduğunu kendinizde bilmiyorsunuz... Siz zavallılar, Hazreti Havva’nın yaratıştan asiliği bozulmamış en saf, en temiz kızlarısınız... Erkeklerinizin ellerinde telli pullu büyük çocuklarsınız... Kadınları çocukluk devresinden çıkarmamaya mahkum bir millet nasıl olgunlaşır, nasıl ilerler?... Analarınızdan gördüğünüz dışında bir eğitim okulunuz yok. Erkekleriniz sizin için okuma yazmayı gereksiz görüyorlar.*” (*Şıpsevdi*, s.349 – 350). Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın temelde bir problem hem de ciddi bir problem olarak gördüğü aslında kadının kadınlaşamamasıdır. Bastırılmış, dayatılmış, kuşatılmış onlarca sosyal örgütlenme kadını hep, daima çocuk olarak tutma gayretine girmiş algılardır. Sosyofeminen tespitler döneminin ötesinde eve oldukça etkileyicidir. *Billur Kalp*’te bu defa yerli bir ses olarak *Semih Atıf*’ın tespit ve değerlendirmelerine rastlarız: “*Bugüne kadar kadınlar hakkında ne boş hükümler verildi, ne haksız şeyler söylendi: Kadın, yaradılıştan zayıf imiş; fikir ve işe yararlık bakımından ve her bakımdan erkekten aşağı imiş... Bugün bu gülünç düşüncelerin, bu sanıların temelini ortaya çıkarmak için kanatlar arar isek gözlerimiz önünde meselenin aksi ortaya çıkar... Her şeyde ağır, hızlı bir değişme var. Lakin en ileri giden, en çok uyanan, en mutlu umutlar veren sınıf hangisidir? Biliyor musun? Kadınlar, kadınlık, Türk kadınlığı!.. Avrupa’nın yüzyıllarca yürüdükleri yükseliş yolu üzerinde beş on yıl içinde uçtu uçuyor... Eskiden... genç hanımların alışverişi için çarşıya, pazara gitmeleri ayıptı. Şimdi tüccarlık yapıyorlar. Her meslekte erkeklerle omuz öpüşüyorlar.*” (*Billur Kalp*, s.48). Her türlü ilerlemenin ancak ve ancak kadınların gücüyle olabileceğine inanmış bir tavır romanın pek çok kısmında tekrar edilmiştir. Bir kurmaca kimliğin ötesinde H. Rahmi’nin tespitleri aynı zamanda yeni kurulacak cumhuriyetin yükselme, yenilenme biçimlerini de tarif etmektedir.

Hüseyin Rahmi Türk toplumunun değişim aşamalarını kaydetmiş ve edebiyat sosyolojisine ciddi kaynaklık edecek yapıtaşlarını sunmuştur. Romanları kronolojik bağlamda takip mesafesine alındığında pek çok konunun işlenme biçimlerini izleme şansına sahip oluruz. Nitekim *Mürebbiye*, *Şıpsevdi* ve *Billur Kalp* kırkı aşkın roman içerisinde yazılma dönemleri açısından tam da bu değişim tedirginliğinin yaşandığı zamanlara denk gelmektedir. Mürebbiye 1899, Şıpsevdi 1911 ve *Billur Kalp*’in 1926’da kitaplaştırıldığı düşünülürse ve birkaç yıl öncesinin neticesi olduğu varsayımından hareketle zaman/değer/kadın kırılmaları daha net anlaşılmaktadır. Çünkü Osmanlı toplumunda kadın ahlakın ve taassubun sembolüydü. Hüseyin 1899’da basılan *Mürebbiye* söz konusu baskın taassubun hükmündedir ve belki de bu yüzden dönem romanlarda erkekleri baştan çıkaran, ahlak yoksunu kadınlar Müslüman değil de daha ziyade gayrimüslimlerden seçilmiştir. Şıpsevdi ise kadının değişimi sürecindeki sancılarını. Romanın esas konusu *Meftun* adlı bir alafranga tip üzerine kurulmakla birlikte Meftun aslında romandaki değişimi hızlandıran bir itici güçtür. Bu etki *Lebibe* ve *Rabia*’yı büyük oranda etkiler. Sonrasında ilk başlarda dinsizlik olarak yorumladıkları bu değişime *Edibe* ve *Azize Hanımlar* da iştirak ederler. Böylece topyekün bir değişim denemesi metnin her satırına siner. Alışılmadık tavır ve durumlar yine derin bir ahlak gölgesinde sorgulansa da tartışılabilir duruma gelmesi bile önemlidir. Kasım Efendi bir baba tavrıyla bu yıkılmayan endişeli yapıyı temsil eder: “Kızıma gelince, o da büsbütün çığırından çıkmış. Allah esirgesin biraya, şaraba, düzgün sürmeye, fistan giymeye, daha nelere, ne alçaklıklara almış.” (Ş., s.430). Romanların çoğu kalıplaşmış akış vardır; kadın ya toplumsal ağ tarafından yutulur ya da toplumsal ağı yırtarak kendi erginleşme sürecini tamamlar, yaşar. Yazar, kahramanlarının varlığının farkında olmalarını arzulamaktadır. *Billur Kalp*’te bu görevi *Mürvet* ve *Sema* ifa eder. Cumhuriyet kadını olmanın getirdiği değişim biçimleri daha farklıdır. *Vehbiye* ve *Nükhet* yanlış yorumlanmış bir batılılaşmanın ortaya çıkardığı standart tiplerdir. Erkeklerle içki sofralarında kadeh tokuşturmayı uygarlaşma sanan, ahlak yoksunu kadınlar olarak metne dahil olurlar. Burada esas dikkat çeken nokta Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın tüm toplumsal ilişkileri biçimlendiren kırılma algılarının aşk ve açlık gereksinimleri bağlamında olduğu düşüncesidir. Kadının geçirdiği değişim yalnızca batılılaşmanın bir sonucu değildir; aynı zamanda insanın ahlak kurallarıyla kamufle ettiği nefis ve hodbinliğin, tatminsizliğin ortaya çıkışıdır. *Billur Kalp*’te *Vehbiye* ve *Nükhet*’e *Semih* ve arkadaşları gözüyle bir cinsi ihtiyaç noktasından bakılması ve kadınların özgürleşme haklarını kullanarak yoksulluktan ve açlıktan kurtulma isteğiyle bu erkeklerle yaklaşması buna ilginç bir örnektir.

Billur Kalp alışlagelmiş kadın tiplerinin dışında değerler bulundurulur. Özellikle romanın ikinci kısmında “...hayat sahasında yapıcı bir rol oynamaya muvaffak olmuş, hem kendisini hem de başkalarını kurtararak kendinden evvelki neslin kadınları aşmış...” (Berkes, 1995: 550) bir kahraman bizi karşılar. *Sema*, birçok savaş sonrasında ve çöküş döneminin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk sebebiyle çalışma hayatına atılmak zorunda kalmış *Mürvet* gibi birtakım fırsat düşkünlerinin tuzağına düşmüş; ancak *Mürvet* gibi intihar edip toplumsal ağ tarafından yutulmuş olmaksızın çok çalışarak bu toplumsal ağı yırtmayı tercih etmiş devrine göre daha radikal bir karakter-imgedir. Tam olarak modern kadını temsil etmese de haklarını arayan, varlığını somutlayan bir değerdedir. Hatta iş hayatına atılır ve sınırlı özgürlüğüyle sadece kadınların çalıştığı bir yerde kendi ekmeğini kazanır. Hüseyin Rahmi’nin kadınları içinde en başarılı, yapıcı, üretken bir değerleri temsil edenlerden birisidir.

Eğilim Günahkârları: Yabancı Mürebbiyeler ve Fransızca...

Batılılaşma, Osmanlı’da belli kurumların ve teknolojinin uyarlanmasıyla çok, batılı bir dünya görüşünün topluma kazandırılması biçiminde anlaşılması bunu yapabilmek için de romanlar, yeni insanı yaratma ve ona sosyal ve medeni özellikler kazandırma çabalarına giren Osmanlı aydını tarafından bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak Batılılaşmayı doğru yorumlayacak ve batının sağlıklı analizini yapabilecek bir eğitim seviyesine sahip bir toplum yoktu. Genel bir değişim adaptasyonu ve imrenme eğiliminden ibaretti. Tercüme dışındaki en yaygın eğilim Tanzimat dönemi aydınları başta olmak üzere Avrupa’da, özellikle de Paris’te, öğrenim görme hevesinin yaygınlaşmasıdır. Özellikle Servet-i Fünûn romanında Paris’te tahsil yapma idealine kavuşmuş birçok kahraman mevcuttur. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın romanlarında da Paris’te öğrenim görmüş kahramanlara rastlamak mümkündür. Ancak Servet-i Fünûn romanında Avrupa’da öğrenim gören kahramanlar genelde pozitif bilimleri öğrenmiş, kültürlü, entelektüel bir insanlar olarak dönerken Hüseyin Rahmi romanının kahramanları batının gereksiz şeylerini öğrenmiş bir alafrangalık budalası olarak dönerler. Yazarın *Şıpsevdi* romanında *Meftun* böyle alafranga tiplerden biridir. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Meftun*’un Paris’teki öğreniminin niteliklerini şu cümlelerle anlatır: “*Meftun, ... Fransız ülkesinde girmeyi mümkün gördüğü kuruluşlardan dolaşmadığını bırakmadı. Ama hep alargadan dolaşıyor, kayıtlı öğrenci sıfatıyla hiçbir yere girmiyor, dinleyici sırasında bulunabileceği kuruluşları, üniversiteleri dolanıyor, hiçbir kitap açmadan, zahmetsizce, kulaktan bir bilgin oluverip meydana çıkmak istiyordu. Her ay bir çıkın parayla bir de uzun öğüt mektubu gönderen amcasını aldatmak için sahta diplomalar düzenlemeyi göze aldırma kadar vardı... Gelsin kafeşantanlar, konserler, balolar, bu gece Folies Berqeres’te yarın Olympia’da, öbür gün Eldorado’da... Artık okumaya değil, uyumaya bile vakit bulamıyordu... hiçbir şey elde edemedi mi? Etti... Kendini üzmeden, zihnini yormadan, kolaylık rüzgârı beynine lüzumlu lüzumsuz, yaralı zararlı neler getirip tıktıysa onları öğrendi.*” (Ş., s.80). Genel yanlış içten bir kültür dayatmasının altında benzer prototipleri üretmeye başlamıştır.

Genelde Batı, özelde Fransa’ya dair duyarsız ama geniş ölçekli hayranlık köksüz, sıradan, türedi bir insan tipini ortaya çıkarmıştır. Bu tiplerin en önemli özelliklerinden birisi de Fransızca eğilimidir. Başta kadınlar olmak üzere genel bir gösteriş biçimidir. Fransızca kelimeler kullanmak onlar için batılı görünmenin bir yoludur. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Şıpsevdi* romanının girişinde yazdığı *Cemiyet Hayatımız ve Alafranga* başlıklı yazısında bu tiplerin Fransızca cümleler kurmadaki hevesini bir örneklerle anlatmaktadır: “*Türkçe şiir ve edebiyat dilinin basın sayfalarında kullanılması yasak olduğu için ana dilini savsaklamış, ama yazdığını okutacak kadar Fransızca yazı yazmakta kudret göstermiş gençlere rastladım... iri kravat iğnesi, elinde oku, çıplak bir aşk sembolü kabilinden bir süjedir. Yanılıp da bu iğnenin zarıflığından söz etseniz: - Mon cher, voulez-vous e’couter l’histoire de mon e’pingle? (Dostum, iğnemin hikâyesini dinlemek ister misin?) cevabı hazırdr.*” (Ş., s.25). Bir anlamda telaffuz ve renkli hayat söz konusu olduğunda feminen bir eğilim olan Fransızca Hüseyin Rahmi romanlarında trajikomik bir yapıda sunulur. Her şeyden önce gülünç bir malzemedir anlatılan. *Mürebbiye*’de çocukların Fransızca öğrenimi Dehri Efendi konağındaki erkeklerin *Anjel*’e aşklarını ilan etmek için sadece bir araç olmuştur. Mürebbiyeleri *Anjel*’in eğitimiyle Fransızca’yı yeni yeni öğrenmeye başlayan *Nezhat* ile *Vahip* Fransızca fiillerle evdeki erkeklerin *Anjel*’e olan muhabbetlerini ilan etmekle görevlendirilmişlerdir. Cesaretlerini toplayıp *Anjel*’e olan aşkını kendi ağzıyla söylemeye çalışan Amca Bey ise kendini gülünç durumlara düşürür: “*Amca Bey... okula giderken adresini ezberleyen bir çocuk gibi o Fransızca sözcükleri okuya*

okuya... yokuştan kuvvetli, heyecandan nefesi kesile kesile istenen yere kadar çıkar... Kambur âşık haftalarca prova ettiği o maymun saltanatıyla sevgisine doğru yürür... dizlerini yere dayar, titrek elleriyle çiçekleri uzatıp öksüre tıkana: Mademoiselle! si vus daiqnez aqre’er mes a moureux hommages, je vous offre man coeur avec ma rose, diye tertiplediği Fransızca cümleyi o kadar anlaşılabilir bir surette seslendirerek söyler ki, mürebbiye kelimelerin bazılarını yanlış anlayarak hemen bir kahkaha salıverir.” (M., s.78). Mürebbiyenin bu aşk cümlelerine gülmesinin sebebi Amca Bey’in biri “gülüm” öteki “kamburum” demek olan “Ma rose” ile “Ma bosse” kelimeleri arasındaki mana ve söyleniş farkını seçemeyip mürebbiyeye gönlüyle birlikte kamburunu da takdim etmesi ya da metnin bu şekilde kurgulanmasıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar romanlarının en alafranga tip olan *Meftun* da daha çok Paris külhanileri dilinin adı kelimeleriyle kurulmuş edepsiz cümleler üzerinde pratikler yaparak öğrendiği Fransızca’yı İstanbul’daki ailesine öğretmeye çalışınca komik durumlara düşer. *Meftun*’un “kuzina” diye öğretmeye çalıştığı “mutfak” *Arap Zerafet*’in dilinde “koçine”; kadın nine *Şekure Hanım*’ın “lapa” dediği ise *Meftun*’un dilinde “cataplasmea” olmuştur.

Değişimin başka bir kadınsı boyutu yabancı uyruklu kadınlar/eğitmenlerdir. Osmanlı ailesine yabancı uyruklu kadınların girişi batılılaşma hareketlerinden çok öncedir. Aile ile aynı evde oturan bu kişiler hizmetkâr, dadı ve lala görevleriyle evlere alınmışlardır. Nitekim Hüseyin Rahmi Gürpınar da Ermeni bir lala ve Arap bir dadıyla büyümüştür. Ancak zaman içerisinde Arap dadıların, Ermeni lalaların yerini Fransız mürebbiyeler almıştır. Mürebbiyeler bu anlamda Batılı yaşam ve kültür unsurlarının Türk evlerine girip yaygınlaşmasında en etkin yapılardan birisidir. Sadece Avrupalı olmak eğitimsiz olmanın kamuflajı haline gelmiştir. Zamanla Osmanlı ailesinin vazgeçilmez unsuru haline gelen mürebbiyeler Servet-i Fünûn romanının da asli kadrosundadır. Romanlardaki yabancı mürebbiyeler yabancı dil öğretmeleri bakımından çocukların eğitiminde faydalı olmakla birlikte kendi milletlerinin kültür ve terbiyesini de Türk çocuklarına aşılamışlardır. Yine Servet-i Fünûn romanlarındaki mürebbiyelerin ortak noktalarından biri aşırı ciddiyet ve disiplin sahibi olmalarıdır. Ancak Hüseyin Rahmi’nin mürebbiyeleri biraz daha ahlak/erotizm merkezli anlam yükleriyle kuşatılmıştır. Doğrudan bu ismi taşıyan bir romanın ötesinde bir yaklaşımdır bu. Romanda *Dehri Efendi* iki küçük çocuğunun eğitimi için eve yabancı mürebbiye alma modasına uyan bir aile reisidir. Sırf batılı olduğu için nasıl bir eğitim seviyesine ve ahlaka sahip olduğunu bilmediği *Anjel*’i mürebbiye diye eve alan Dehri Efendi, kısa zaman içerisinde ailesinin ahlaki çöküşüne sebep olmuştur. Paris’in fuhuş batağından çıkıp bir Türk ailesinin evine giren *Anjel*, terbiyesini çocuğunun babasının kim olduğunu bilmeyen bir anneden almış, aldığı bu terbiyeyle de “*Paris’in rezalet alışverişi pazarında...*” (M., s.29) epey dolaşmıştır. Bu nedenle *Mürebbiye Anjel*’in eğitimi, okuduğu birkaç müstehcen kitaptan ibarettir. Ancak Fransız natüralistlerinin fikrini benimseyen, ahlakı bir maskeden ibaret gören bu kadının batılı olması, onun Dehri Efendi konağına mürebbiye olarak alınmasına yeterli olmuştur.

SONUÇ / Kadın, Hep Değişim...

Kadın hangi biçimde olursa olsun hep değişimin asli kahramanıdır. Söyleme biçimleri, eğilimleri değişse de bir şekilde yapıyı etkiler. Sadece sosyal, tüketim yapılarını değil yazınsal yapıların da esas belirtecidir. Hüseyin Rahmi yakından bir tanıklıkla bunları işitsel bir merakın beslediği yetenekle izleyip kendi tavır, duruşuyla imleyip aktarmayı becerebilmiştir. Bazen dedikodu denilen fars kurguyu çağırıştırma kısımlarına rağmen anlattıkları çok renkli, çok sesli

biraz oftofeminen tavrılarla bezeli metinlerdir. Neresinden bakılırsa bakılsın he Osmanlı hem kurulma aşaması hem de Cumhuriyete tanıklık etmiş açık bir bilin, görme biçimi olarak bir dönem değeridir. Ağırlıklı olarak kadının besleyici, yürütücü olduğu satırlar her biçimde kadınsı bir tütsünün egzotik, erotik imrenme modellerine yatkındır. Giyim kuşamdan yeme geleneklerine, sosyal hayattan aile yaşantılarına kadar sınırsız bir malzeme olduğunca cezbedici bir üsluba eşlik eder. Bir anlamada tarihçi, antropolog diyebileceğimiz bir değerde durmaktadır. Bazen ayarları kaçıp bir değer yığıntısına dönüşse de salt okuma alışkanlıklarını çoğullaması bağlamında bile Hüseyin Rahmi yeniden yeniden gözden geçirilmesi gereken bir yazardır. Çünkü kültürel bir krizin her biçiminin yaşandığı zamanlarda okurun aklını ve ilgisini bir şekilde çekerek boşlukta kalmasını engellemiştir. Bu da toplum için sanat galat-ı meşhurunun çok ötesinde bir şeylere eşlik eder. Popüler, mizah, ironi, sosyal gibi sözcükler onun tavrının belirleyici ipuçlarıdır.

Hüseyin Rahmi; Batılılaşma kırılmalarını, toplumda meydana gelen değişikliklerin İstanbul yansımalarını, değer yargılarının değişimlerini, toplumsal sınıfların genel sorunlarını kurcalamış eleştirel bir sosyosanatsal bir metin çıkarmıştır. Ama hepsinde benzer bir nitelik kadınsı bir koku vardır. Taraflı, kadının tarafında olan pozitif ayrımcılığın öncüllendiği metinlerdir bunlar.

KAYNAKLAR

- Gürpınar, Hüseyin (1974), **Billur Kalp**, Üçler Matbaası, İstanbul.
- _____ (1999), **Şıpsevdi**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- _____ (1997), **Mürebbiye**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Deren, Seçil (2002), "*Kültürel Batılılaşma*" / *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*", İletişim Yayınları, C.3, s.382-427, İstanbul.
- Berkes, Mediha (1945), "*Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri*", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.3, s.540-551, Ankara.
- Özbeyli, Deniz (2004), "*Aldatma: Gürpınar’ın Vazgeçmediği Tema*", Varlık Dergisi, S.1166, s.44-46, İstanbul.
- Duben, Alan / Behar, Cem (1998), **İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık / 1880-1940**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, Anthony D. (1996), **Toplumsal Değişme Anlayışı**, (Çev. Ülgen Askoy), Gündoğan Yayınları, Ankara.